Konfiškácia kaštieľa v Adamovciach a činnosť Národnej kultúrnej komisie pre Slovensko

ĽUBOŠ HARŠÁNY

Kaštieľ v Adamovských Kochanovciach, 1959. Foto: A. Jursa, Archív PÚ SR.

Majiteľmi barokového kaštieľa z tretej štvrtiny 18. storočia v Adamovciach,[1] ktorého vybudovanie sa prisudzuje Jozefovi Ambróovi (1732 – 1775) a jeho druhej manželke Kristíne Majthényiovej (1725 – 1804),[2] sa v 19. storočí stala rodina Sizzo von Noris, disponujúca od roku 1774 grófskym titulom.[3] Táto pôvodom florentská rodina zostala jeho vlastníkom až do konca druhej svetovej vojny.[4] V súčasnosti je kaštieľ majetkom Trenčianskeho samosprávneho kraja a po rekonštrukcii slúži ako Domov sociálnych služieb. Cieľom predkladaného príspevku je preskúmať proces prechodu kaštieľa a jeho interiérového zariadenia do vlastníctva štátu a prispieť k detailnejšiemu poznaniu priebehu konfiškácie šľachtického majetku a jeho prechodu do rúk štátu v druhej polovici 40. rokov 20. storočia. Keďže v slovenskej historiografii ide o podrobne nepreskúmanú problematiku,[5] príspevok predkladáme ako prípadovú štúdiu založenú na archívnom výskume, ktorá môže poslúžiť ako porovnávací materiál pri štúdiu priebehu konfiškácie ďalších šľachtických sídiel po roku 1945.

Kaštieľ v Adamovciach a rodina Sizzo von Noris

Kaštieľ v Adamovciach je dvojpodlažnou, trojkrídlovou, dvoj- a trojtraktovou podpivničenou budovou s obdĺžnikovým pôdorysom a s dvoma krátkymi bočnými krídlami.[6] Kaštieľskej budove dominuje ústredný zvýšený rizalit s tympanónom a kupolovitou strechou, ktorá je zakončená laternou.[7] Fasády prízemia sú členené pásovou rustikou. Hlavný vstup je situovaný v ústrednom krídle cez portál s pilastrami s rímsovitými hlavicami a kaštieľ má i ďalší vchod vo východnom krídle. Prízemie od poschodia oddeľuje priebežná kordónová rímsa a strecha kaštieľa je valbová s malými sedlovými vikiermi.[8] Kaštieľ má dvojtraktovú dispozíciu s okružnými chodbami, zaklenutými valenými lunetovými klenbami, pričom miestnosti majú korýtkové klenby a rovné stropy. Na poschodí v strede interiéru sa nachádza slávnostná sieň.[9] Kaštieľ obklopuje prírodno-krajinársky park, ktorý dotvára prostredie aristokratického sídla a zároveň je významným krajinotvorným prvkom obce.[10] Za zakladateľov a zveľaďovateľov historického anglického parku okolo kaštieľa, ktorého súčasťou boli i vzácne druhy rastlín a drevín, je považovaná práve rodina Sizzo von Noris.[11]

Táto pôvodne patricijská rodina, pochádzajúca z Florencie, sa neskôr presídlila do severotalianskeho Tridentu a časť jej príslušníkov sa usadila i v rakúskom Tirolsku. Rodina Sizzo von Noris patrila k tridentského patriciátu, od roku 1649 sa zaradila k miestnej šľachte s potvrdeným erbom, od roku 1654 patrila k ríšskej a dedičnej rakúskej šľachte.[12] V roku 1774 v Rakúsku usadená časť rodu získala od Márie Terézie dedičný grófsky titul pre rakúske krajiny s rozšíreným erbom.[13] Z hľadiska nami sledovanej povojnovej konfiškácie kaštieľa a jeho vnútorného zariadenia je podstatný gróf Christoph Sizzo von Noris (1856 – 1925), majiteľ kaštieľa v Adamovciach a spolumajiteľ rodových statkov v južnom Tirolsku.[14] V roku 1881 sa oženil so Sibylou Semseyovou (1863 – 1917), majiteľkou veľkostatku Balmazújváros pri Debrecíne.[15] Manželom sa narodila jediná dcéra Maria Konstance (1882 – 1958),[16] ktorá sa v roku 1909 vydala za baróna Tibora Fiátha (1883 – 1944).[17] Po smrti svojej prvej manželky Sibyly sa Christoph v roku 1918 druhýkrát oženil s mladučkou kontesou Margitou Crouy-Chanel (1891 – 1977), ktorá bola dcérou sestry jeho prvej manželky, teda jeho vlastnou neterou. Po smrti Christopha Sizzo von Noris sa majiteľkou kaštieľa v Adamovciach stala práve jeho druhá manželka, vtedy len 34-ročná Margita Sizzo-Norisová,[18] rod. Crouy-Chanel.[19] Dôkazom, že grófka Margita Sizzo-Noris obývala kaštieľ aj v čase

po skončení druhej svetovej vojny je, ako uvádzame nižšie, že v rokoch 1945 – 1950 podala niekoľko písomných žiadostí a podnetov. V roku 1945 to bol protest proti rozparcelovaniu pozemku pred kaštieľom, v roku 1946 proti prestavbe kaštieľa a v roku 1950 žiadosť o ponechanie bytu v ňom. V roku 1951 iniciovala riešenie otázky mobiliáru a jeho vlastníctva a v roku 1952 boli predmetom skúmania jej vlastnícke nároky na majetok po manželovi.

Konfiškácia a budúce využitie kaštieľa v Adamovciach

V prípade kaštieľa v Adamovciach nabrali udalosti po druhej svetovej vojne rýchly spád. Kaštieľ bol skonfiškovaný na základe nariadenia SNR č. 104/1945 Zb. SNR[20] ako majetok Marie Konstance Fiáthovej spolu s celým jej pôdohospodárskym majetkom.[21] Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy pridelilo kaštieľ Povereníctvu pre sociálnu starostlivosť, ktoré zamýšľalo v kaštieli uskutočniť rôzne prestavby, aby mohol byť užívaný pre vojnových invalidov. Margita Sizzo-Norisová, ktorá i po znárodnení v kaštieli naďalej bývala, sa obávala, že prestavbami by mohla byť narušená čistota barokového slohu, v ktorom bol kaštieľ postavený. Preto sa obrátila s prosbou na štátny pamiatkový úrad, aby zakročil u Povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy i Povereníctva sociálnej starostlivosti s cieľom upustiť od plánovaných stavebných úprav. Vo svojom liste zdôraznila, že v susedných Kochanovciach sa tiež nachádza kaštieľ, ktorý má rovnako slúžiť ako stredisko pre vojnových invalidov a stojí úplne prázdny.[22]

Dňa 24. augusta 1948 si Povereníctvo školstva a osvety vyžiadalo správu od Štefana Pozdišovského, okresného konzervátora pre okresy Trenčín a Ilava, vo veci kaštieľa v Adamovciach. Požadovalo informácie, či bol kaštieľ adaptovaný, prípadne opravený, kto sa stará o jeho udržiavanie a či sa v kaštieli nachádzajú predmety umeleckého či historického rázu.[23] V auguste 1949 prejavila záujem o uvoľnenie parku spolu s hospodárskymi budovami Jednotná telovýchovná organizácia Sokol Adamovce-Kochanovce.[24] Národná kultúrna komisia pre Slovensko so sídlom v Bratislave (NKK) podala návrh na zahrnutie kaštieľa v Adamovciach spolu s parkom do zoznamu historických objektov, ktoré budú v zmysle zákona č. 137/1946 Zb. prehlásené za štátny kultúrny majetok.[25] V liste sa zdôrazňuje, že prehlásenie sa má uskutočniť v čo najkratšom čase, aby mohol kaštieľ a park v Adamovciach prejsť do správy NKK.[26] To sa aj skutočne stalo. Vyhláškou povereníka školstva, vied a umení č. 99/1949 Úr. v.[27] zo dňa 24. decembra 1949 bol podľa § 3 ods. 2 zákona č. 137/1946 Zb. objekt kaštieľa vyhlásený za národný kultúrny majetok, ktorý má spravovať NKK.[28] Prechod kaštieľa v Adamovciach do správy NKK však nebol bezproblémový. V máji 1950 NKK požiadala pracovnú skupinu pre pozemkovú reformu v Piešťanoch, aby bol kaštieľ aj s príslušenstvom odovzdaný do jej užívania ako štátny kultúrny majetok v zmysle vyhlášky z 24. decembra 1949.[29] Prevzatie a odovzdanie adamovského kaštieľa do správy a užívania sa uskutočnilo priamo na mieste v kaštieli v Adamovciach 24. mája 1950 o 11.00 hodine za prítomnosti zástupcov pracovnej skupiny pre pozemkovú reformu v Piešťanoch, NKK, miestneho národného výboru a štátneho agronóma z Trenčína.[30]

Po odovzdaní kaštieľa do správy NKK ale nastali ťažkosti. Najprv si nárok na vlastníctvo objektu robilo JRD v Adamovciach. Obdobne sa zachovalo i Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, ktoré chcelo v júni 1950 v kaštieli zriadiť školiace stredisko pre zootechnikov a traktoristov, a preto žiadalo, aby bol kaštieľ v Adamovciach vyňatý spomedzi objektov vyhlásených za štátny kultúrny majetok.[31] NKK však plánovala zriadiť v kaštieli hudobno-historický ústav. Situáciu komplikoval i fakt, že kaštieľ bol stále obývaný nájomníkmi, ktorí sa napriek tomu, že dostali výpoveď z bytov, ktoré užívali, nevysťahovali a v kaštieli bývali i naďalej.[32]

NKK naďalej presadzovala zriadenie hudobno-historického ústavu práve v adamovskom kaštieli, v ktorom plánovala sústrediť všetky hudobno-historické pamiatky Slovenska (hudobné nástroje a bohatý hudobný archív). Kaštieľ v Adamovciach sa na toto využitie zdal vhodný z toho dôvodu, že v jeho okolí sa vyskytovali významné pamiatky starej ľudovej hudobnej tvorby a zavážila i blízkosť Trenčianskych Teplíc, kde sa každoročne konávalo kultúrne podujatie s medzinárodným významom – Hudobné leto. Kaštieľ mal slúžiť aj na usporadúvanie komorných koncertov.[33] Na požiadavku povereníka pôdohospodárstva a pozemkovej reformy Michala Falťana NKK odpovedala, že v prípade kaštieľa v Adamovciach nemôže svoje stanovisko zmeniť, keďže podľa zákona je povinná tento majetok kultúrne využiť.[34] V auguste 1950 Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy od svojho zámeru upustilo.[35] V záležitosti zriadenia hudobno-historického ústavu v Adamovciach NKK udelila plnú moc prof. Konštantínovi Hudecovi ako predsedovi správneho zboru pre kultúrne využite kaštieľa v Adamovciach.[36] V tom istom čase NKK poslala jednému z nájomníkov bytu v kaštieli v Adamovciach, Ľudovítovi Volešákovi, zásielku, ktorá obsahovala tabule so štátnym znakom a nápisom *Štát-*

SIZZO von NORIS

Joseph Sizzo von Noris
Trento 1. 3. 1805 – Melano 4. 1. 1864
∞
Elisabeth Settala
Milano 20. 3. 1815 – Trento 6. 6. 1872

Christoph Sizzo von Noris
Covelo 17. 7. 1856 – Merano 16. 4. 1925
∞
26. 11. 1881
1m. **Sibyla Semseyová**
Budapest 19. 7. 1863 – Adamovce 17. 1. 1917
∞
2m. **Margita de Crouy-Chanel**
Sečianky 4. 3. 1891 – 30. 10. 1977

[1m.] **Maria Konstance Sizzo-Noris**
Šemša 22. 9. 1882 – Medina 28. 12. 1958
∞
Tibor Fiáth
Aka 9. 4. 1883 – Apati 20. 3. 1944

Rodokmeň rodiny Sizzo von Noris. Autorka: Ivana Janáčková.

ny kultúrny majetok v správe Národnej kultúrnej komisie. Tieto mal Volešák pripevniť pri vchode do kaštieľa na dobre viditeľnom mieste, a to ihneď po prijatí zásielky.[37] Tým sa proces získania kaštieľa do správy NKK uzavrel.

Osudy inventárneho zariadenia kaštieľa

V období, keď sa NKK snažila získať kaštieľ v Adamovciach do svojej správy, bol obývaný viacerými nájomníkmi. Svoj byt v kaštieli mala aj Margita Sizzo-Norisová, talianska štátna občianka, ktorá mala podľa testamentu svojho manžela na kaštieľ doživotné užívacie právo a patrilo jej aj celé zariadenie kaštieľa.[38]

Počas neprítomnosti Margity Sizzo-Norisovej prišli 16. augusta 1949 do Adamoviec členovia NKK a uzamkli veľkú sálu kaštieľa na prvom poschodí, v ktorej boli uskladnené predmety, ktoré boli v dobrom stave, ale podľa vyjadrení členov komisie sa nevyznačovali žiadnymi zvláštnosťami.[39] Podľa zápisnice inventarizačnej komisie sa v tejto sále nachádzalo 18 rodinných portrétov z 18. – 19. storočia (z toho 11 oválnych a 7 podobizní štvorcového formátu), 1 komoda s intarziou, 1 hlboké kreslo, 1 garnitúra s hnedým poťahom s drobnými kvetmi (spolu 1 kanapa a 2 kreslá), 1 garnitúra s ružovým brokátom (spolu 1 kanapa, 7 kresiel), 1 kanapa, 1 kreslo a 2 stolice potiahnuté červeno-zlatým brokátom, 2 hlboké kreslá, 2 rohové skrinky, 1 čierna komoda, 2 okrúhle stoly, 1 vyrezávaná komoda, 1 čierna skriňa, 6 behúňov, 2 štvorcové stoly, 8 stolíc so slameným výpletom, 2 hlboké fotely, 1 stolička s brokátom, 1 garnitúra s novým modrým poťahom s rokokovými motívmi (1 kanapa, 2 kreslá, 1 stolica) a zlomok knižnice. V kaštieli komisia nenašla žiadne archiválie.[40] Vo vstupnej hale kaštieľa, v malej izbe na prízemí a vo veľkej sieni na prvom poschodí bolo umiestnené zároveň i skonfiškované vnútorné zariadenie, dovezené z kaštieľa v Dubodieli. Išlo zväčša o nábytok, ktorého časť bola počas leta a jesene 1950 zreštaurovaná a po vyprázdnení kaštieľa od nájomníkov mal slúžiť na zariadenie interiérov hudobno-historického ústavu, ktorý mal byť zriadený v objekte adamovského kaštieľa.[41]

NKK na dvere veľkej sály pripevnila nápis *Národná kultúrna komisia pre Slovensko* a miestnosť označila úradnou pečiatkou. Margite Sizzo-Norisovej bola zakázaná akákoľvek manipulácia s predmetmi, ktoré sa v tejto sále nachádzali. Z tohto dôvodu upovedomil taliansky konzulát v Bratislave Povereníctvo školstva, vied a umení, aby zakročilo na patričných miestach a Margite Sizzo-Norisovej bolo navrátené právo voľne manipulovať so zariadením kaštieľa v Adamovciach, alebo aby bolo majiteľke poskytnuté odškodné vo výške jeho hodnoty.[42] Pri následnej návšteve kaštieľa zástupca NKK a inventarizačná komisia zistili, že na bráne kaštieľa visí tabuľa, podľa ktorej budova a majetok v Adamovciach patrí pod zvláštnu ochranu talianskeho veľvyslanectva v Prahe. Preto sa NKK obrátila na Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy so žiadosťou o informáciu, či bývalá majiteľka kaštieľa v Adamovciach Maria Konstance Fiáthová, ktorá mala tiež talianske štátne občianstvo, podala na povereníctve odvolanie proti konfiškácii.[43] Neskôr Povereníctvo školstva, vied a umení dostalo list od Margity Sizzo-Norisovej, v ktorom problém s tabuľou vysvetľuje: ona ako osoba talianskej štátnej príslušnosti nespadá do právomoci konfiškačnej legislatívy a nevzťahuje sa na ňu príslušný dekrét, týkajúci sa iba československých štátnych občanov maďarskej a nemeckej národnosti. Preto sa obrátila na talianske veľvyslanectvo v Prahe, aby ochránila svoj hnuteľný majetok, ktorý po rozptýlení počas prechodu frontu v roku 1945 dostala čiastočne naspäť, aj keď v značne poškodenom stave. Prízvukovala, že interiérové zariadenie kaštieľa ako súkromný majetok talianskeho štátneho občana je nedotknuteľné. Na záver zdôraznila, že ihneď po výzve NKK bola táto tabuľa odstránená.[44]

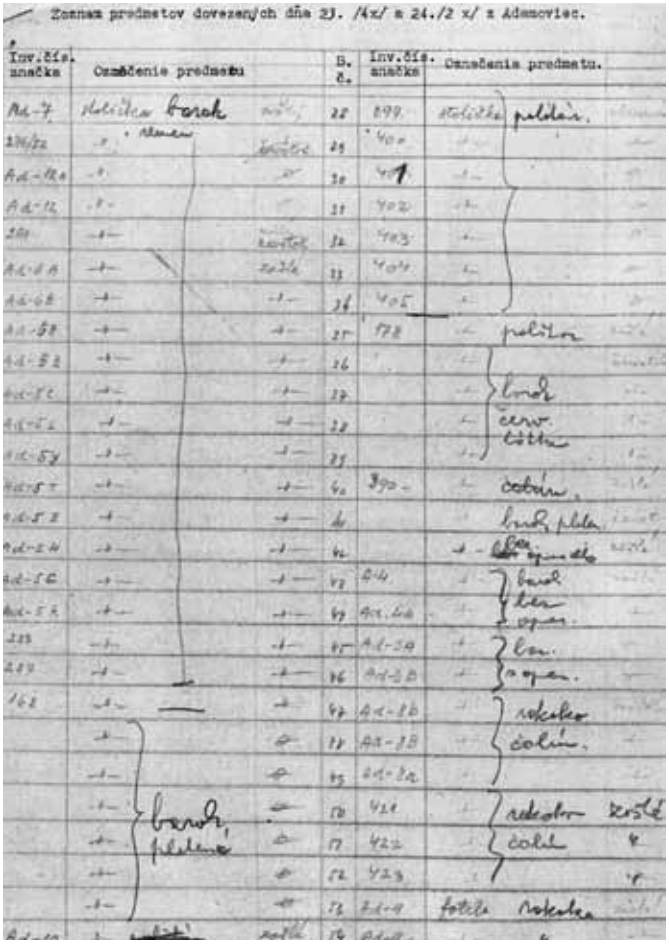
Zoznam predmetov dovezených dňa 23. /4x/ a 24./2 x/ z Adamoviec.

Inv.čís. značka	Označenie predmetu	B. č.	Inv.čís. značka	Označenia predmetu.
Ad-7	Kabinetka barok	28	899	stolička pohlad.
236/52	" " klasicizmus	29	900	
Ad-12a	"	30	901	
Ad-12	"	31	902	
230	"	32	903	
Ad-8 A	"	33	904	
Ad-6 B	"	34	905	
Ad-5 B	"	35	778	pohlad
Ad-5 B	"	36		
Ad-5 C	"	37		barok
Ad-5 A	"	38		cerv. látka
Ad-5 X	"	39		
Ad-5 T	"	40	390	obraz.
Ad-5 Z	"	41		barok pohlad
Ad-5 W	"	42		
Ad-5 C	"	43	844	barok
Ad-5 K	"	44	844-44	ker. opan.
235	"	45	844-34	kar.
233	"	46	844-38	opan.
162	"	47	844-36	rokoko
	"	48	844-38	čalún.
	"	49	844-32	
	" barok pohlad	50	421	rokoko čalún
	"	51	422	
	"	52	423	
	"	53	844-9	fotele rokoko

Ukážka zoznamu predmetov prevezených na hrad Červený Kameň z kaštieľa v Adamovciach. Foto: Archív Slovenského národného múzea, SNM-Múzeum Červený Kameň v Častej.

NKK od Margity Sizzo-Norisovej žiadala, aby sa z kaštieľa vysťahovala. Preto sa obrátila opäť so žiadosťou o pomoc na taliansky konzulát v Bratislave. Ten žiadal od NKK, aby prehodnotila svoje stanovisko a požadoval, aby bol Margite Sizzo-Norisovej vzhľadom na jej pokročilý vek a majetkové pomery v kaštieli ponechaný byt. Keďže následkom konfiškácie kaštieľa prišla aj o dôchodky plynúce z majetku, taliansky konzulát navrhol, aby bola v ústave, ktorý mal byť v kaštieli zriadený, zamestnaná za odplatu ako dozorkyňa a sprievodkyňa.[45] NKK odpovedala, že voči ponechaniu bytu bývalej majiteľke Margity Sizzo-Norisovej nemajú námietky, ale musí sa presťahovať do iného, menšieho bytu, ktorý je určený pre jednu osobu a gazdinú. Do zamestnania ju však NKK odmietla prijať z dôvodu, že ide o taliansku štátnu občianku.[46]

V júni 1950 dostala Margita Sizzo-Norisová prípis od Miestneho národného výboru v Adamovciach o výpovedi bytu v kaštieli, ktorý mala vyprázdniť do konca mesiaca. Proti výpovedi sa odvolala a žiadala Predsedníctvo zboru povereníkov o ponechanie bytu a záhrady, pričom argumentovala svojím vdovským právom, alebo požadovala vyplatenie primeraného odškodného. V tom istom čase Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy rozhodlo, že

Ukážka zoznamu predmetov prevezených na hrad Červený Kameň z kaštieľa v Adamovciach. Foto: Archív Slovenského národného múzea, SNM-Múzeum Červený Kameň v Častej.

osobitná inventarizačná komisia prezrie 29. júna 1950 za súčinnosti orgánov Povereníctva školstva, vied a umení objekt kaštieľa, skonfiškovaného Márii Konstance Fiáthovej a v zmysle zákona č. 137/1946 Zb. vytriedi inventár kaštieľa v Adamoviach, ktorý v zmysle tohto zákona považovala za štátny kultúrny majetok.[47]

Svoj byt v kaštieli však Margita Sizzo-Norisová neuvoľnila. Už 3. októbra 1950 opäť adresovala NKK list, v ktorom žiadala o súhlas s tým, aby mohla i naďalej poberať nájomné od obyvateľov bytov v kaštieli v Adamovciach. Ako dôvod uviedla, že príjem z nájmu predstavuje jej jedinú obživu. Odpoveďou jej bolo, že odo dňa prevzatia kaštieľa v Adamovciach do správy NKK, čiže od 24. mája 1950, je podľa nariadenia SNR č. 104/1945 Zb. SNR povinná odvádzať nájomné vo výške stanovenej Miestnym národným výborom za miestnosti, ktoré obývala, a taktiež je povinná vrátiť nájomné, ktoré poberala od nájomníkov.[48] V októbri 1950 dostala opäť výzvu na vyprázdnenie bytu, ktorý obývala, keďže NKK dala výpoveď z kaštieľa i všetkým ostatným nájomcom. NKK jej oznámila, že výpoveď je platná, pokiaľ otázka jej vdovského práva nebude vyriešená na Povereníctve pôdohospodárstva a pozemkovej reformy.[49]

V septembri roku 1951 sa Margita Sizzo-Norisová opäť pokúšala o uvoľnenie zabaveného interiérového zariadenia, ktorého bola právoplatnou majiteľkou. Ako písomný dôkaz o vlastníctve tohto nábytku predložila NKK overený závet svojho manžela, podľa ktorého bola dedičkou všetkého hnuteľného majetku a zariadenia, okrem maličkostí, ktoré si z kaštieľa po vyhlásení závetu zobrala Maria Konstance Fiáthová, jej nevlastná dcéra. NKK odpovedala, že interiérové zariadenie bolo inventarizačnou komisiou v auguste 1949 zahrnuté do zápisnice z dôvodu nevedomosti, že nábytok je majetkom Margity Sizzo-Norisovej, a preto nespadá pod konfiškáciu objektu v Adamovciach, ktorý bol skonfiškovaný ako majetok jej nevlastnej dcéry. NKK Margitu Sizzo-Norisovú požiadala o zaslanie potvrdenia od Miestneho národného výboru, že ide skutočne o jej súkromný majetok.[50] V novembri Margita znova kontaktovala NKK so žiadosťou, aby bol jej nábytok z inventára skonfiškovaného mobiliáru z kaštieľa v Adamovciach vypustený. Odvolávala sa na skutočnosť, že pri inventarizácii 16. augusta 1949 nebola v kaštieli prítomná a nábytok bol – ako uznala sama NKK – do zoznamu zahrnutý nedopatrením. Zdôrazňovala, že na túto skutočnosť pracovníkov NKK, ktorí inventarizáciu skonfiškovaného mobiliáru uskutočňovali, upozorňovala aj prítomná Irma Vargová, ktorá obývala byt spolu s Margitou Sizzo-Norisovou. Argumentovala i faktom, že inventárny zoznam nepodpísala, takže nemôže byť proti nej použitý ako dôkaz.[51] Opätovne predložila overený odpis testamentu svojho manžela, z ktorého jednoznačne vyplývalo, že okrem zariadenia tzv. žltého salóna, zariadenia spálne Sibyly, rod. Semseyovej, prvej manželky zosnulého Christopha Sizzo von Noris a strieborného príboru, zdobeného aliančným erbom rodov Sizzo a Semsey, je všetok mobiliár, nachádzajúci sa v kaštieli v Adamovciach, jej súkromným majetkom.[52]

Štátne orgány tak stáli pred závažným problémom, ktorým bolo tvrdenie Margity Sizzo-Norisovej, navyše podopreté dôkazmi, že interiérové zariadenie adamovského kaštieľa bolo zabavené neoprávnene. Jej tvrdenia boli podložené aj svedeckými výpoveďami, podpísanými obyvateľmi Adamoviec: Jánom Slávikom, Emíliou Cvičkovou, Jozefom Markom a Štefanom Miškerníkom, ktorí prehlásili, že po smrti majiteľa kaštieľa Christopha Sizzo von Noris sa do Adamoviec dostavila jeho dcéra, Maria Konstance Fiáthová, ktorá si nábytok, ako i všetky ostatné hnuteľné predmety, ktoré zdedila po svojom otcovi, nechala odviezť do Maďarska, takže v kaštieli v Adamovciach zostal výlučne iba nábytok a zariadenie vo vlastníctve vdovy Margity Sizzo-Norisovej.[53] NKK sa v tejto veci preto obrátila na Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy so žiadosťou o usmernenie, či mobiliár Margity Sizzo-Norisovej tiež spadá pod nariadenie SNR č. 104/1945 Zb. SNR alebo zostáva vlastníctvom majiteľky, v prospech ktorej intervenoval aj taliansky konzulát v Bratislave ako za svoju štátnu príslušníčku.[54] Ďalším listom adresovaným Okresnému súdu v Trenčíne si NKK vyžiadala informáciu, či sa vdovské právo Margity Sizzo-Norisovej vzťahuje na celý objekt alebo iba na jej byt.[55] Pracovnú skupinu pre pozemkovú reformu NKK požiadala o informáciu, či vdovské právo Margity Sizzo-Norisovej uznala, prípadne či bolo uznané zo strany Povereníctva pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, prípadne komu bolo odovzdávané nájomné od nájomníkov kaštieľa až do dňa prevzatia tohto objektu, ktoré prebehlo dňa 31. mája 1950.[56] NKK dostala list od Krajského národného výboru (KNV) v Bratislave, že v zmysle § 5 nariadenia SNR č. 104/1945 Zb. SNR dňom konfiškácie, t. j. 1. marca 1945 (v súlade s § 27) zanikli patronátne práva a povinnosti viažuce sa na poľnohospodárske majetky, skonfiškované podľa § 1 citovaného nariadenia. Obdobne týmto dňom všetky výnosy zo skonfiškovaného majetku v súlade s týmto nariadením patria až do pridelenia konfiškátu prídelcovi do vlastníctva štátu.[57]

Rekonštrukcia kaštieľa v roku 1957. Foto: H. Ruttkayová, Archív PÚ SR.

Posledný dokument, ktorý sa viaže na priebeh konfiškácie kaštieľa v Adamovciach a jeho zariadenia, je z roku 1952. Ide o žiadosť Povereníctva školstva, vied a umení, adresovanú Okresnému národnému výboru v Trenčíne, v ktorom povereníctvo žiada o informáciu, či na základe konfiškačných zákonov a predpisov bol majetok Margity Sizzo-Norisovej skonfiškovaný a ako s ním bolo naložené.[58] Zachovaný archívny materiál hlbšie neumožňuje sledovať priebeh konfiškácie a sporu Margity Sizzo-Norisovej so štátnymi úradmi. Z ďalších dokumentov, ktoré súvisia s priebehom prevozu (v dobovej terminológii „zvozu") interiérového zariadenia z kaštieľa v Adamovciach na vtedajší štátny hrad Červený Kameň možno vyvodzovať, že Margite Sizzo-Norisovej sa darilo požiadavkám štátnych orgánov na vysťahovanie dlho vzdorovať. Svoj byt v kaštieli neopustila a žila v ňom až do svojej smrti v roku 1977.[59]

Prevoz nábytku a iných predmetov z kaštieľa v Adamovciach na hrad Červený Kameň sa uskutočnil v roku 1956 v dvoch etapách.[60] Prvá sa realizovala v dňoch 23. – 24. januára 1956 a druhá etapa dňa 27. februára 1956. Na základe evidencie, ktorá bola vyhotovená až po vyložení predmetov z nákladných áut priamo na hrade vieme, že bolo dovezených spolu 437 predmetov (v januári 165 kusov a vo februári 272 kusov predmetov). Nachádzalo sa medzi nimi veľa poškodeného nábytku, ktorý bol napadnutý aj červotočou, čo ohrozovalo aj ostatné predmety uložené v hradných priestoroch.[61]

O prevoze mobiliáru z kaštieľa v Adamovciach na hrad Červený Kameň sa dozvedáme aj z korešpondencie Správy štátneho hradu Červený Kameň a odboru kultúry KNV v Bratislave. Vtedajší správca hradu Ján Janko[62] 26. januára 1956 informoval KNV v Bratislave, že 23. januára 1956 bol na hrad Červený Kameň dovezený rôzny mobiliár na štyroch a na druhý deň na dvoch nákladných autách. Podľa dopravcu v Adamovciach zostalo ešte zariadenie, ktoré sa vojde ešte do dvoch či troch nákladných áut.[63] Ďalšie hlásenie podal správca hradu Červený Kameň krajskému národnému výboru 28. februára 1956. Jeho obsahom bola informácia, že 27. februára bol v dopoludňajších hodinách na troch nákladných autách dovezený i zvyšok predmetov z kaštieľa v Adamovciach, vrátane skonfiškovaného porcelánu. Ján Janko v správe poznamenal, že autá nevedeli vyjsť až na hrad, keďže na ceste bolo veľa snehu a nedokázali sa na hradný kopec pohnúť ani pomocou reťazí. Mobiliár bol teda dočasne uložený v jednej prázdnej garáži v Častej a na druhý deň sa predmety vozili na hrad Červený Kameň na saniach.[64] Zoznam predmetov dovezených z kaštieľa v Adamovciach bol odovzdaný v troch exemplároch KNV v Bratislave, keďže sa vyskytla požiadavka bývalej majiteľky Margity Sizzo-Norisovej, ktorá stále obývala dve miestnosti v kaštieli v Adamovciach, o poskytnutie jedného rovnopisu zoznamu pre svoje potreby a podľa jej výslovného tvrdenia predmety neboli skonfiškované, ale ona sama ich dala do úschovy Slovenskému pamiatkovému ústavu.[65]

Margita Sizzo-Norisová v tomto období s československými štátnymi orgánmi spolupracovala a niekoľko kusov interiérového zariadenia z adamovského kaštieľa bolo na štátny hrad Červený Kameň prevezených už v roku 1955.[66] Jej ústretový prístup potvrdzuje i prípis Správy štátneho hradu v Trenčíne, adresovaný Slovenskému pamiatkovému ústavu v Bratislave. Jeho súčasťou je i informácia o tom, ako Margita Sizzo-Norisová v roku 1956 po odchode áut s mobiliárom smerujúcich na hrad Červený Kameň ohlásila, že na chodbe jej bytu zostala ešte časť barokového regálu na knihy a vraj bez nej bude regál prevezený na Červený Kameň nekompletný a nebude sa dať zmontovať.[67]

Napriek tomu, že na príklade konfiškácie objektu kaštieľa v Adamovciach a jeho interiérového zariadenia nie je možné z dôvodu nekompletného zachovania spisovej agendy, týkajúcej sa prechodu kaštieľa a jeho zariadenia do vlastníctva štátu, detailne sledovať celý priebeh tohto procesu, patrí prípad adamovského kaštieľa k tým lepšie zdokumentovaným. Na príklade Adamoviec sa podarilo poukázať na živelnosť konfiškácie kaštieľov. Štátne orgány pri uplatňovaní konfiškačnej legislatívy pracovali so všeobecne známymi informáciami a nepredpokladali, že by vnútorné zariadenie kaštieľa malo iného majiteľa ako samotný objekt. Ani NKK nemala kapacitné možnosti skúmať oprávnenosť konfiškácie a vlastnícke pomery k objektom a mobiliáru, ktoré mala spravovať. Z tohto dôvodu mohla vzniknúť nepríjemná situácia ako v prípade Margity Sizzo-Norisovej, ktorá aktívne bojovala za svoje vlastnícke práva k zariadeniu kaštieľa v Adamovciach. Napriek tomu, že NKK uznala, že nábytok, umelecké predmety a porcelán, ktoré zinventarizovala v adamovskom kaštieli, boli majiteľke zabavené neoprávnene a nespadajú pod konfiškáciu objektu kaštieľa, na veci sa nič nezmenilo. Hoci štátne orgány na podnet Margity Sizzo-Norisovej iniciovali zisťovanie oprávnenosti jej nároku, štát sa snahy na získanie interiérového zariadenia kaštieľa nevzdal. V roku 1956 bolo vnútorné zariadenie kaštieľa, ktoré majiteľka považovala stále za svoje súkromné vlastníctvo, prevezené na hrad Červený Kameň, kde sa neskôr stalo súčasťou zbierkového fondu tamojšieho múzea. Margite Sizzo-Norisovej nepomohli ani písomné dokumenty, dosvedčujúce jej vlastníctvo, ani svedecké výpovede, ani záštita talianskeho konzulátu v Bratislave a talianskeho veľvyslanectva v Prahe. Hoci sama tvrdila, že mobiliár iba odovzdáva do úschovy Slovenskému pamiatkovému úradu, štátne orgány okamihom odovzdania považovali vec za uzavretú. Štát od nej vnútorné zariadenie kaštieľa v Adamovciach prevzal na základe zápisnice a to dodnes tvorí neoddeliteľnú súčasť zbierkového fondu Slovenského národného múzea-Múzea Červený Kameň v Častej. ■

Kaštieľ v roku 1953. Foto: Š. Pisoň, Archív PÚ SR.

[1] Predmetom tejto štúdie je kaštieľ v obci Adamovce, ktorá bola v roku 1960 zlúčená so susednou obcou Kochanovce pod názvom Adamovské Kochanovce. Podrobnej pozri: MAJTÁN, Milan. *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773 – 1997)*. Bratislava : Veda, 1998, s. 21-22.

[2] BLAHOVÁ, Lívia a kol. Aktualizačný list národnej kultúrnej pamiatky (AL NKP), Adamovské Kochanovce, č. ÚZPF. 1172/1, s. 2-3. Krajský pamiatkový úrad Trenčín.

[3] KRIŠTOFOVÁ, Alica. Knižnica šľachtickej rodiny Sizzo Noris z Adamovských Kochanoviec. In *Knižnica*, roč. 9, 2008, č. 1, s. 23.

[4] KRUMPOLCOVÁ, Mária. *Územný plán obce Adamovské Kochanovce*, s. 55 [online]. Dostupné na internete: <http://www.adamovskekochanovce.sk/library/files/2012/upn_adamovske_kochanovce_zadanie.pdf>.

[5] Odhliadnuc od zmienok v syntézach (česko-)slovenských dejín a odborných monografiách, ktoré na nami vymedzené obdobie skúmania nazerajú z pohľadu Benešových dekrétov, prípadne cez nariadenia príslušných povereníctiev, je jedinou komplexnou prácou, venujúcou sa pozadiu a okolnostiam konfiškácie konkrétneho kaštieľa prípadová štúdia Ladislava Wesselényiho z roku 2011: WESSELÉNYI, Ladislav. Konfiškácia hnuteľného majetku z kaštieľa Erdődyovcov v Hlohovci a jeho súčasné umiestnenie. In *Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR*, 2011, č. 44, s. 8-13.

[6] Postavený bol pôvodne bez východného krídla, ktoré bolo dokončené až v roku 1958. Pozri: KPÚ Trenčín, AL NKP Adamovské Kochanovce, ref. 2, s. 2-3.

[7] *Kaštiele v okrese Trenčín – Adamovské Kochanovce, Adamovce* [online]. Dostupné na internete: <http://krizom-krazom.eu/regiony/kastiele-v-okrese-trencin>.

[8] KPÚ Trenčín, AL NKP Adamovské Kochanovce, ref. 2, s. 3.

[9] *Súpis pamiatok na Slovensku*. Zväzok prvý A-J. Bratislava : Obzor, 1967, s. 18.

[10] Hoci pôvodná cestná sieť parku z 19. storočia zanikla, rovnako i veľká časť pôvodného oplotenia areálu a z pôvodného palmového skleníka je dnes obnovená iba časť slúžiaca na pestovanie zeleniny, umeleckohistorické prírodno-krajinárske hodnoty celého areálu kaštieľa sú aspoň v hrubých rysoch badateľné dodnes. KPÚ Trenčín, AL NKP Adamovské Kochanovce, ref. 2, s. 3-5.

[11] KRIŠTOFOVÁ, 2008, ref. 3, s. 24.

[12] Od roku 1658 boli dedičnými mníchovskými palatínmi. Podrobnejšie pozri: KRIŠTOFOVÁ, 2008, ref. 3, s. 23.

[13] *The titled nobility of Europe*. London : Harrison & Sons, 1914, s. 1365.

[14] Pôsobil ako nadporučík husárskeho pluku, bol cisársko-kráľovským komorníkom a od roku 1878 čestným rytierom maltézskeho rádu. Podrobnejšie: KRIŠTOFOVÁ, Alica. Knižnica Trenčianskeho múzea. In ČINČOVÁ, Yvona – GECZYOVÁ, Iveta – RUSINOVÁ, Marta (eds.). *Muzeálie ako súčasť kultúrneho dedičstva*. Prievidza : Hornonitrianske múzeum, 2011, s. 87.

[15] *The titled nobility of Europe*, ref. 13.

[16] KRIŠTOFOVÁ, 2008, ref. 3, s. 24.

[17] Genealogická tabuľka Fiáthovcov je prístupná na: Fiáth de Eörményes family [online]. Dostupné na internete: <http://genealogy.euweb.cz/hung/fiath2.html>.

[18] V literatúre i v prameňoch je pre obdobie 20. storočia zaužívané priezvisko v podobe Sizzo-Noris. S najväčšou pravdepodobnosťou z dôvodu zrušenia šľachtických titulov, ktorých používanie bolo zakázané jedným z prvých zákonov Československej republiky v decembri 1918. Zákon okrem šľachtického titulu zakazoval používať i prídomok, signalizujúci šľachtický pôvod. Jednou z možností, ako tento prídomok v priezvisku zachovať, bolo jeho pripojenie k menu pomocou spojovníka, napr. Sizzo-Noris. Pre potreby tohto článku toto priezvisko prechyľujeme do ženskej podoby. Za konzultáciu ďakujeme PhDr. Danielovi Hupkovi z oddelenia histórie, zbierok a výstavnej činnosti SNM-Múzea Červený Kameň v Častej.

[19] JASTRABÍKOVÁ, Marta. Moje detské spomienky na grófku. In *Zvesti Adamovských Kochanoviec*, roč. 15, 2012, č. 2, s. 9.

[20] Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 104/1945 Zb. SNR o konfiškovaní a urýchlenom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa.

[21] Archív Pamiatkového úradu Slovenskej republiky Bratislava (APÚSR), fond Pamiatkové orgány na Slovensku 1919 – 1951 (POnS 1919-51), Adamovské Kochanovce, kaštieľ (AK), inv. č. 2560-51, šk. 1.

[22] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 169.088-46, šk. 1.

[23] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 211.142-48, šk. 1.

[24] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 451-49, šk. 1.

[25] Zákon č. 137/1946 Sb. o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Schválený 16. mája 1946, platnosť nadobudol 18. júna 1946.

[26] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 428-49, šk. 1.

[27] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1038-50, šk. 1.

[28] KRAMPLOVÁ, Jana. *Činnosť Národnej kultúrnej komisie pre Slovensko a jej vzťah a význam pre vybudovanie múzea na hrade Červený Kameň* (rkp.), s.1-3. Výskumná úloha. Archív Slovenského národného múzea, SNM-Múzeum Červený Kameň, Častá (AMČK), fond Múzeum Červený Kameň (MČK), inv. č. 13, šk. 85.

[29] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 798-50, šk. 1.

[30] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 797-50, šk. 1.

[31] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1093-50, šk. 1.

[32] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 215-50, šk. 1.

[33] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1107-50 a inv. č. 124.481, šk. 1.

[34] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1107-50, šk. 1.

[35] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1508-50, šk. 1.

[36] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 676-50, šk. 1. Ďalšími členmi správneho zboru boli prof. Eugen Suchoň, prof. Ján Strelec, Ján Geryk, doc. Vladimír Wagner a dr. Alžbeta Güntherová.

[37] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1353-50, šk. 1.

[38] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 123.010-50, šk. 1.

[39] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 603-49, šk. 1.

[40] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 590-49, šk. 1.

[41] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 215-50, šk. 1.

[42] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 183.498-49, šk. 1.

[43] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 643-49, šk. 1.

[44] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1250-50, šk. 1.

[45] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 123.010-50, šk. 1.

[46] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 680-50, šk. 1.

[47] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1088-50, šk. 1.

[48] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1952-50, šk. 1.

[49] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 1503-50, šk. 1.

[50] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 2042-51, šk. 1.

[51] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 2069-51, šk. 1.

[52] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 2060-51, šk. 1.

[53] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 2042-51, šk. 1.

[54] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 2297-51, šk. 1.

[55] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 265-51, šk. 1.

[56] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 267-51, šk. 1.

[57] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 425-51, šk. 1.

[58] APÚSR, POnS 1919-51, AK, inv. č. 11226-52, šk. 1.

[59] JASTRABÍKOVÁ, 2012, ref. 19, s. 9.

[60] AMČK, MČK, inv. č. 27, šk. 33.

[61] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6.

[62] K osobnosti a pôsobeniu Jána Janka ako správcu štátneho hradu Červený Kameň pozri: KOVAČIK, Michal. Budovanie múzea na hrade Červený Kameň. In *Múzeum*, roč. 60, 2014, č. 2, s. 45-46.

[63] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6., zložka číslo (z. č.) 39/1956.

[64] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6., z. č. 82/1956.

[65] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6. Informácia rukopisného charakteru na kópii zoznamu predmetov dovezených z kaštieľa v Adamovciach.

[66] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6., z. č. 357.0/1957.

[67] AMČK, MČK, inv. č. 6, šk. 6., z. č. 38/1956.